

Hľadanie identít v modernej libanonskej ženskej próze

Danuša Čižmíková

MASARYKOVA
UNIVERZITA

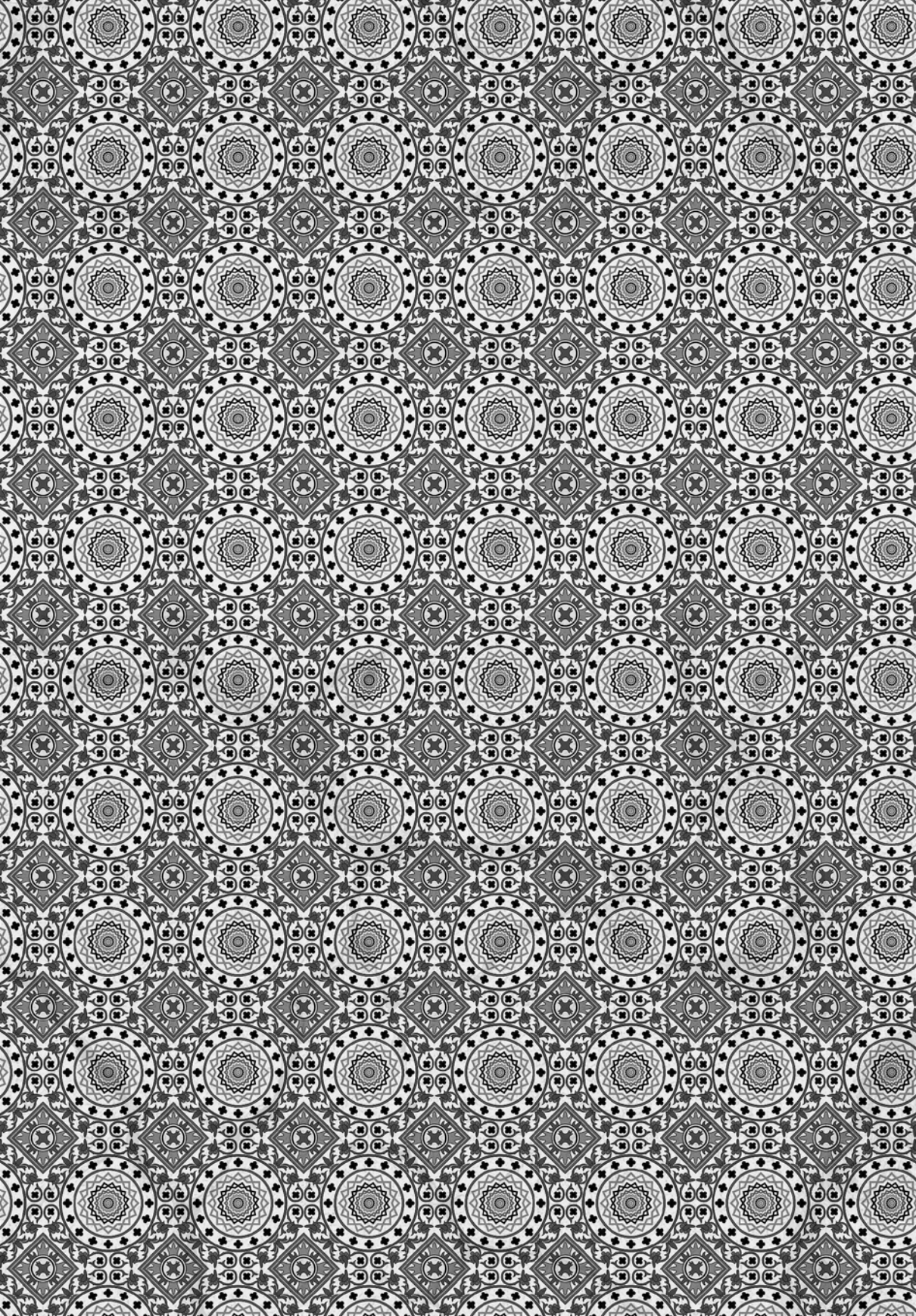

#518

OPERA FACULTATIS PHILOSOPHICAE
UNIVERSITATIS MASARYKIANAE

SPISY FILOZOFICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

MUNI
ARTS

Hľadanie identít v modernej libanonskej ženskej próze

Danuša Čižmíková

MASARYKOVA
UNIVERZITA

BRNO 2022

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Čižmíková, Danuša

Hľadanie identít v modernej libanonskej ženskej próze / Danuša Čižmíková. – Vydání první, elektronické. – Brno : Masarykova univerzita, 2022. – 1 online zdroj. – (Opera Facultatis philosophicae Universitatis Masarykianae = Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, ISSN 2787-9291 ; 518)

Částečně souběžný arabský text, anglické resumé

Obsahuje bibliografii a bibliografické odkazy

ISBN 978-80-280-0085-1 (online ; pdf)

* 821.411.21(569.3)-3 * 82-055.2 * 82:7.04 * 82:159.923.2 * 316.66-055.1/.3 * 82.07 * (569.3) * (048.8)

- libanonská próza (arabsky) – 20.-21. století
- literatura psaná ženami – Libanon – 20.-21. století
- ženy v literatuře – Libanon – 20.-21. století
- literární náměty
- identita v literatuře
- gender
- interpretace a přijetí literárního díla
- monografie

821.41.09 - Afroasijské (hamitosemitské) literatury (o nich) [11]

Recenzovali: Mgr. Katarína Bešková, PhD. (Slovenská akadémia vied)
doc. PhDr. František Ondráš, Ph.D. (Univerzita Karlova)

© 2022 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-280-0085-1

ISBN 978-80-280-0084-4 (brožováno)

ISSN 1211-3034 (print)

ISSN 2787-9291 (online)

DOI: <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M280-0085-2022>

Obsah

1 ÚVOD	7
2 KONFLIKT OČAMI ŽIEN	15
2.1 Ženská prozaická tvorba v Libanone v období občianskej vojny (1975–1990)	18
2.1.1 Ḥanān aš-Šajch	22
2.1.2 Vojnový konflikt v dielach bejrútskych decentristiek	24
2.2 Ženská próza v povojnovom období	25
2.2.1 ‘Alawīja Šubuḥ	28
2.2.2 Vojnový konflikt v dielach povojnovej generácie	30
3 ZAHRIN PRÍBEH	32
3.1 Hlas stratený (antebellum)	33
3.1.1 Bejrút	33
3.1.2 Afrika	45
3.1.3 Ḥāmihā ḥarāmihā	51
3.1.4 Jej Bejrút, jeho Bejrút	56
3.1.5 Zahra ako výtvor spoločnosti	59
3.2 Hlas znovu nájdený (bellum)	61
4 MARJAM PRÍBEHOV	74
4.1 Tisíc a jedna moc rozprávania (bellum)	76
4.2 „Úskoky“ žien	94
4.2.1 Rozprávanie o Umm Jūsuf a Abū Jūsufovi	94
4.2.2 Rozprávanie o Tuffāḥe a džinovi	96
4.2.3 Rozprávanie o Suhajle a jej manželovi	97
4.2.4 Rozprávanie o Umm Ṭalāl a Abū Ṭalālovi	98
4.2.5 Rozprávanie o Fāṭime a Ḥasanovi	98
4.2.6 Rozprávanie o Nabihe a dedinskom bláznovi	99
4.3 Epilóg (postbellum)	101
5 ZÁVER	108
SUMMARY	112
BIBLIOGRAFIA	114

1 ÚVOD

Emancipácia žien v arabskom svete je fenoménom, ktorý priťahuje pozornosť odborníkov z rôznych oblastí vedeckého poznávania. Postavenie žien v arabskej spoločnosti sa stalo predmetom mnohých antropologických, etnografických, sociologických, rodových, kultúrno-historických, ale aj literárnovedných štúdií. Zobrazenie ženy v arabskej literatúre nám pomáha vybudovať si ucelenú predstavu o arabskej spoločnosti a postavení žien v nej. Na rozdiel od metód iných vedných odborov, ktoré sa v prevažnej miere zameriavajú na opis stavu spoločnosti v danom historickom momente, je prístup literárnej vedy o niečo veľkorysejší. Vyplýva to už z povahy skúmaného predmetu. Literatúra, ktorá je obrazom i odrazom skutočnosti, je totiž zároveň miestom, kde prebýva tvorivá predstavivosť, kde žijú túžby, ideály a sny „subjektov“ skúmaných inými vednými disciplínami.

S prvými spisovateľkami sa v arabskej literatúre stretávame od konca 19. storočia. Medzi nimi zaujímajú významné miesto najmä tri Libanončanky: Zajnab Fawwāz, Labība Hāšim a Majj Zījāda.¹ V šesťdesiatych rokoch 20. storočia si pozornosť kritikov vyslúžila aj ďalšia autorka libanonského pôvodu, Lajlā Ba'albakkī.²

1 Bližšie pozri: MAJAJ, LISA SUHAIR; SUNDERMAN, PAULA W.; SALIBA, THERESE (eds.). *Intersections: Gender, Nation and Community in Arab Women's Novels*. New York: Syracuse University Press, 2002. Tiež: COOKE, MIRIAM. *Women Claim Islam: Creating Islamic Feminism Through Literature*. New York; London: Routledge, 2001, s. 1.

2 Román Lajly Ba'albakkī predstavoval významný medzník v ženskej románopiseckej tradícii v arabskom svete. Je však zároveň románom-dokumentom, zachytávajúcím libanonskú spoločnosť v šesťdesiatych rokoch 20. storočia a silnejúcu túžbu po zmene postavenia žien v nej. Pozri: AL-AMĪN, ĀNISA. „Lajlā Ba'albakkī: Kitāba li-l-ḥurrija, waḥiqat as-sittīnāt.“ In *Bāḥitāt*. (Al-kitāb at-ṭānī) Bajrūt: Mutābī' šarikat at-ṭab' wa an-našr al-lubnānīja, 1995, s. 187–212. Pre recepciu diela Lajly Ba'albakkī pozri napríklad ABŪ AN-NADŽĀ, ŠIRĪN. „Al-istiqbāl aṣ-ṣaḥafī li-chitāb Lajlā Ba'albakkī al-adabī.“ In *ALIF: Journal of Comparative Poetics*, No. 37, Literature and Journalism (2017), s. 74–95.

Ich tvorba však predstavuje len zlomok z obrovského počtu diel, ktoré v Libanone vychádzali pred vojnou. Diela ženských autoriek nezaujímali popredné miesta v antológiách arabskej literatúry a ženy si len veľmi pomaly hľadali svoje miesto v kánone tejto literatúry. Na univerzitách po celom svete sa študenti oboznamovali s románovou tvorbou v arabskom svete najmä prostredníctvom diel mužských autorov, pričom zrod arabského románu sa v ich povedomí neodmysliteľne spája s osobnosťou Muḥammada Ḥusajna Hajkala. Jeho román *Zajnab* (1914) bol dlhý čas pokladaný za prvý arabský román vôbec. Toto prvenstvo prináleží, a pravdepodobne aj naďalej bude patriť, mužskému autorovi egyptského pôvodu, a to aj napriek tomu, že prvý arabský román vôbec s najväčšou pravdepodobnosťou napísala žena. Román *Qalb ar-radžul* [Srdce muža] libanonskej spisovateľky Labiby Hāšim vyšiel v Bejrúte v roku 1904 a je v súčasnosti predmetom živej diskusie, ktorá prebieha v akademických i literárnych kruhoch s cieľom prehodnotenia jeho pozície nie(len) ako prvého ženského románu z pera libanonskej autorky, ale aj ako prvého arabského románu vôbec.³ Napriek tomu sa nasledujúce polstoročie s fenoménom ženskej literatúry v arabskom prostredí stretávame len ojedinele a recenzie diel či správy o vydaní románu, v ktorých figuruje ženské meno autorky, sa v tlači objavujú len sporadicky.

Táto situácia sa zmenila hneď v prvých rokoch ozbrojeného konfliktu. Libanonská občianska vojna podnietila mnoho žien, aby podali umelecké svedectvo o skúsenosti žien počas tohto neľahkého obdobia a tvorivým spôsobom vyjadrili to, čo každodenne prežívali. Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že tieto dva pojmy, vojna a žena, majú pramálo spoločného. Vojna predsa odjakživa bývala skôr doménou mužov, úlohou žien bolo čakať na ich návrat. Prečo sa ženy chopili pera a písali o vojne, ktorá je odnepamäti považovaná za mužskú záležitosť? Aký je vzťah medzi pojmami žena a vojna – pojmami, ktoré spolu zdanlivo vôbec nesúvisia? Má vôbec vojna „ženskú tvár“? Aj na tieto otázky budeme hľadať odpovede v predkladanej publikácii, ktorá sa zaoberá tvorbou žien v kontexte libanonskej občianskej vojny. Skúma odozvu libanonských spisovateľiek na vojnu a spôsob, akým tieto autorky tvorivo pretavili do literárnej podoby svoju skúsenosť zo života počas tohto pohruteého a rozporuplného obdobia. Pre mnohé z nich písanie spočiatku predstavovalo istú formu „katarzie, iné našli v organizovanej štruktúre naratívnych postupov spôsob, akým vniesť aspoň aký-taký poriadok do všadeprítomného chaosu“⁴, či

3 ASHOUR, RADWA; GHAZOU, FERIAL J[ABOURI]; REDA-MEKDASHI, HASNA (eds.). *Arab Women Writers: A Critical Reference Guide 1873 – 1999*. Cairo; New York: The American University in Cairo Press, 2008, s. 108. Románu Labiby Hāšim predchádzalo napríklad prozaické dielo *Ḥusn al-awāqib aw Ġāda az-ḡāhira* [Šťastný koniec alebo Ctihodná Ġāda; preklad názvu podľa Františka Ondráša; *Arabský román: Vznik a vývoj umeleckého žánru*] od Zajnab Fawwāz, vydané už v roku 1899. Pozri tiež: AL-ABSIOVÁ, EVA; AL-ABSI, MARWAN. „Ženská literárna tradícia v arabskom kultúrnom prostredí.“ In *Jazyk – kultúra – spoločnosť (vzájomné súvislosti)*. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa, 2012, s. 165.

4 ČIZMÍKOVÁ, DANUŠA. *Ḥanān aš-Šajch a tvorba žien v kontexte libanonskej občianskej vojny*. Bratislava: FiF UK, 2008, s. 11.

ako porozumieť situácii, v ktorej sa krajina ocitla. Najvýraznejším predstaviteľkám vojnového románu sa však „podarilo objaviť celkom nové, netradičné postupy, pričom na cestu tvorivého hľadania a nachádzania ich predurčil samotný charakter vojny, ktorá, ako sa neskôr ukázalo, nebola vôbec ‘libanonská’ a nebola ani občianska“⁵.

Cieľom predkladanej publikácie je predstaviť tvorbu dvoch, z môjho pohľadu najvýznamnejších, predstaviteľiek (po)vojnového románu. Sú nimi Ḥanān aš-Šajch a ‘Alawīja Šubuḥ. Ich diela predstavovali výrazný medzník vo vývine libanonského románu písaného ženami, ale aj v širšom kontexte arabskej prozaickej tvorby ako takej. V korpuse literatúry, ktorá je inšpirovaná občianskou vojnou v Libanone, zaujímajú oba romány výnimočné postavenie. Jedným z hlavných kritérií výberu diel bol historický aspekt ich vzniku. *Zahrin príbeh*⁶ autorky Ḥanān aš-Šajch vyšiel v Bejrúte v roku 1980. Román sa stal azda najoceňovanejším, no zároveň najzatravčovanejším dielom spisovateľky, ktorá jeho vydanie realizovala na vlastné náklady, pretože v Libanone nenašla nikoho, kto by bol ochotný dielo publikovať. Kontroverzný román z obdobia občianskej vojny sa kvôli zobrazovaniu tabuizovaných tém ocitol v mnohých arabských krajinách na zozname zakázaných kníh. Práve ním si však aš-Šajch vydobyla medzinárodné uznanie, pričom kritici jej dielo vnímali ako „čerstvý vietor v arabskej románovej tvorbe“.⁷

Román ‘Alawīje Šubuḥ *Marjam príbehov*⁸, vydaný v Bejrúte v roku 2002, sa preto aj vďaka v tom čase už hmatateľnej prítomnosti silnej ženskej literárnej tradície stretol s výrazne odlišným prijatím. Dielo vzbudilo veľký záujem čitateľov i literárnej kritiky, pričom sa stretlo s nesmiernym ohlasom hlavne v regionálnej tlači, ale tiež v susedných arabských krajinách. Niet azda spisovateľa, literárneho kritika či vedca, ktorý by s ním, či už vďaka svojej práci alebo z vlastnej iniciatívy a motivácie, neprišiel do styku.⁹ V porovnaní s recepciou diela v domácom¹⁰ prostredí sa

5 Ibid.

6 Ḥikājat Zahra

7 ČIZMÍKOVÁ, DANUŠA. *Ḥanān aš-Šajch a tvorba žien v kontexte libanonskej občianskej vojny*, s. 30.

8 Marjam al-ḥakājā

9 Zistené na základe osobných rozhovorov s univerzitnými profesormi v egyptskej Káhire, kritických recenzií v libanonskej i egyptskej tlači, rozhovorov s ďalšími libanonskými spisovateľkami, publikovaných v literárnych časopisoch či literárnych prílohách novín a pod. S dielom ‘Alawīje Šubuḥ boli pomerne dôverne oboznámení aj mladí začínajúci spisovatelia (z Egypta, Palestíny, ba dokonca aj Ománu), s ktorými som sa stretla počas svojich výskumných pobytov. Hoci som svoje otázky spočiatku nezameriavala na tvorbu ‘Alawīje Šubuḥ, vo všetkých rozhovoroch o ženských spisovateľkách pôsobiacich v Libanone som sa skôr či neskôr stretla práve s menom tejto autorky. Z významných osobností literárneho života v arabskom svete možno spomenúť aspoň rozhovory s už zosnulou Raḍwou ‘Ašūr, egyptskou spisovateľkou a univerzitnou profesorkou, ktorá pôsobila na univerzite ‘Ajn Šams v Káhire, alebo Muḥammadom Badawim z Káhirskej univerzity. Libanonská literatúra pritom nebola ani u jedného z nich predmetom ich literárnovedného bádania.

10 Adjektivom „domáci“ tu označujem recepciu diela v Libanone, ale aj v ďalších arabských krajinách.

žiada poznamenať, že zahraničná literárna kritika zatiaľ dielu venovala len minimálnu pozornosť, čo do istej miery zrejme spôsobila aj skutočnosť, že dielo vyšlo v anglickom preklade len pomerne nedávno, v roku 2016.¹¹

Diela, ktoré sa stali predmetom mojej interpretačnej analýzy, vyšli v časovom odstupe dvoch desaťročí. Oba romány hojne využívajú retrospektívu, spätné pohyby či spätné pohľady, čo umožňuje sledovať, premietat' a skúmať obraz libanonskej spoločnosti ako meniaceho sa kontinua v predvojnovom, vojnovom i povojnovom období. V práci uvádzam príslušné časové indicie latinskými termínmi antebellum, bellum a postbellum, ktoré pri názvoch jednotlivých kapitol slúžia pre čitateľa ako doplnujúca informácia. Okrem už spomínaného kontinuálneho vyobrazenia však tie isté časové vymedzenia priam nabádajú na uplatňovanie princípu kontrastu. Prezrádzajú, ako sa vyobrazenie ženskej skúsenosti vyvíjalo, ale tiež menilo v jednotlivých rámcových obdobiach. Už pri písaní diplomovej práce venovanej spisovateľkám, ktoré tvorili počas prvých siedmich rokov vojnového konfliktu a svojou tvorbou sa snažili hľadať východiská zo situácie, v ktorej sa spolu s ostatnými Libanončanmi nachádzali, volajúc po transformácii [patriarchálnej] spoločnosti, sa prirodzene vynárala otázka, či, a ak áno, ako sa táto spoločnosť ďalej menila a pretvárala po ukončení krvavého konfliktu. Mnohých zaujímal, či sa vízia budúcnosti libanonskej spoločnosti zachytená v dielach spisovateľiek, ktoré písali počas vojny, aspoň sčasti naplnila. Jediné čas mohol ukázať, či ich tvorba a volanie po zmene boli vypočuté, či sa aspoň čiastočne pretavili do reálnej podoby, alebo či sa natrvalo stali súčasťou fiktívneho sveta postáv, prostredníctvom ktorých sa tieto spisovateľky pokúšali upozorniť na problémy libanonskej spoločnosti. Odpovede na tieto otázky sčasti nachádzame v diele *Marjam príbehov*, ktoré vyobrazuje ženskú skúsenosť v povojnovom období, resp. bezprostredne po ukončení vojny.

Fiktívne osudy protagonistov, vyobrazované v tvorbe mužov i žien, boli dlhý čas takmer výhradne situované do mestského prostredia. Spisovatelia sa až na vzácne výnimky¹² vo svojich dielach sústreďovali na opis Bejrútu, ktorý v ich tvorbe zaujímal význačné postavenie. V Bejrúte sa tiež odohráva podstatná časť *Zahrinho príbehu*. Román *Marjam príbehov* spolu s ďalšími dielami, ktoré som preštudovala v rámci rozvažovania nad predmetom svojej interpretačnej analýzy, je preto výnimočný aj v tom, že prináša vyobrazenie dedinského prostredia libanonského juhu. Predstavenie dedinského koloritu tak prináša svieži uhol pohľadu, ktorý, nazdávam sa, v libanonskej literatúre od čias poetického, nostalgického, čiastočne

11 V čase prípravy dizertačnej práce, z ktorej moja súčasná monografia vychádza, bol anglický preklad diela ešte len v štádiu prípravy. Predstavenie dovtedy do angličtiny nepreloženého diela bolo pre mňa preto jedným z kritérií výberu diel na analýzu. Z rovnakého dôvodu predmetné dielo nezaujímalopredné miesto ani v literárnovednom bádanií mimo arabského sveta.

12 Emily Naşrallah. Pozri v nasledujúcej kapitole.

idylického, no zároveň tragického vyobrazenia chudobného a spiatočnickeho vidieka v diele Emily Naşrallāh¹³ výrazne chýbal.

Jedným z dôležitých momentov, ktorý ma viedol k rozhodnutiu venovať druhú ťažiskovú časť práce práve románu *Marjam príbehov*, bol samotný názov diela. V *Zahrinom príbehu* sme totiž mohli pozorovať snahu o rozpochybovanie, nie však ešte prekračovanie dichotomického hierarchizujúceho myslenia, ktoré spisovateľky vo svojej tvorbe a jej prostredníctvom, problematizujú. „Príbeh“ (*hikāja*) má v arabskom jazykovom povedomí nezastupiteľné miesto, je neodmysliteľnou súčasťou orientálnej tradície, ako aj kultúrneho povedomia arabsko-islamského sveta. Z uvedeného dôvodu ma zaujalo použitie plurálu v názve diela ‘Alawije Şubuḥ, ktoré dávalo tušiť v ňom ukrytý mnohohlas, predstavujúci prísľub, že prostredníctvom zmnožovania pohľadov sa autorka pokúsi prekročiť vnímanie obrazu sveta v zajatí myslenia založeného na binárnych opozíciách (ar. *at-tinā’ija at-taqlīdīja*). V rovnomennej kapitole si ukážeme, či, a ak áno, ako sa tento prísľub ukrytý/odhalený v názve predmetného diela uskutočňoval.

V práci som sa, pokiaľ to bolo možné, snažila v čo najväčšej miere využiť arabské pramene. Ide predovšetkým o prácu s primárnymi zdrojmi (literárnymi textami), no patrí sem aj sekundárna literatúra zaoberajúca sa genézou „libanonského“ románu¹⁴, resp. libanonským románom vojnového obdobia.¹⁵ V priebehu výkladu využívam metódu interpretačnej explikácie, ktorej teoretickým východiskom sú texty feministickej literárnej kritiky, vychádzajúce zo psychoanalytického teoretického rámca (Judith Butler, Jane Flax, Nancy Chodorow, Hélène Cixous, Julia Kristeva a i.), ale tiež práce Michaila Michajloviča Bachtina, Michela Foucaulta, Jacquesa Lacana a Pierra Bourdieua. Práce uvedených autorov a autoriek sprostredkujúajú poznatky západného literárnovedného, sociologického a filozofického myslenia. Vzhľadom na pochopiteľné výhrady k uplatňovaniu teoretických východísk západného literárnovedného bádania pri analýze diel, ktoré vznikli a sú

13 Emily Naşrallāh začala tvoriť v 60. rokoch 20. storočia.

14 Pod „libanonským“ románom chápem román v kontexte libanonskej národnej literatúry.

15 Ide predovšetkým o diela libanonských literárnych vedcov Jumny al-’Īd a ‘Abdalmaǧǧida Zarāqīta. Zarāqītovo dielo, ako už napovedá samotný názov, rozoberá predovšetkým jednotlivé zložky podieľajúce sa na výstavbe (libanonského) románu, skúma napr. kategórie času a priestoru v románe, naratívne techniky a ďalšie štruktúrné vlastnosti románu. Zarāqītova štúdia sa teda sústreďuje predovšetkým na formálne stránky románu výstavby, bez hlbších analytických presahov do kultúrno-spoločenskej funkcie románu. Dielo vyšlo v roku 1999 a mapuje vývin libanonského románu v rokoch 1972–1992. Práca Jumny al-’Īd sa snaží nazerať na vývoj románu v období libanonskej občianskej vojny predovšetkým zo sociologického hľadiska. Sociologickú perspektívu uplatňuje tiež štúdia nazvaná *An-Nazra ar-riwā’ija ilā al-ḥarb al-lubnānīja* sociologičky a literárnej kritičky Rafif Riḍā Şajḍāwī (2003), v ktorej autorka analyzuje diela dvanástich autorov a autoriek, vydané v rokoch 1975–1995. Pozri: AL-’ĪD, JUMNĀ. *Al-kitāba taḥawwul fī at-taḥawwul: muqāraba li-al-kitāba al-adabīja fī zaman al-ḥarb al-lubnānīja*. Bajrūt: Dār al-Fārābī, 2018. ZARĀQIT, ‘ABDALMAǧǔD. *Fī binā’ ar-riwā’ija al-lubnānīja*. Bajrūt: Manşūrāt al-dǧāmi’a al-lubnānīja, 1999. ŞAJḌĀWĪ, RAFIF RIḌĀ. *An-Nazra ar-riwā’ija ilā al-ḥarb al-lubnānīja*. Bajrūt: Dār al-Fārābī, 2003.

pevne ukotvené v arabsko-islamskom kultúrnom okruhu, považujem za potrebné svoju voľbu zdôvodniť absenciou podobných pôvodných prác v kontexte arabskej literárnej vedy, ktorá väčšinou preberá metódy a poznatky západnej literárnej vedy a kritiky, ako aj iných vedných disciplín.¹⁶ Spisovateľky, s ktorými som sa osobne stretla, mi dávali do pozornosti mnohé práce pochádzajúce z európskeho kultúrneho okruhu, ako napríklad *Umenie románu* Milana Kunderu a ďalšie. Aj v rozhovoroch s libanonskými spisovateľkami, ktoré vyšli v periodickej tlači, nachádzame odkazy na lacanovské „Druhé“ („Other“), čo takisto poukazuje na relatívnu udomácnenosť týchto konceptov a pojmov a stotožnenie sa s nimi aj v skúmanom kultúrnom okruhu. Uvedený nedostatok som sa snažila čiastočne kompenzovať a preklenúť využitím pôvodných etnografických a antropologických prameňov, ako aj prácou Garyho Gregga z oblasti medzikultúrnej psychológie, nazvanej *The Middle East: A Cultural Psychology*, a tiež štúdiou libanonského psychoterapeuta Mušţafu Ĥidžaziho *At-Tachalluf al-idžtimāʿi* [Spiatočnícka spoločnosť], ktorých konfrontovaním som sa pokúsila nestratiť zo zreteľa kultúrne odlišnosti a špecifiká. Uvedené práce zohrávali nezastupiteľnú úlohu najmä pri rekonštruovaní procesov sebautvárania u hlavných protagonistiek skúmaných románov, na ktoré sa práca zameriava a skúma ich z pohľadu moci. Základným teoretickým východiskom pre uvažovanie nad fenoménom moci v diele *Zahrin príbeh* je koncepcia *subjektívacie*, cez ktorú nazerám na proces utvárania subjektu prostredníctvom podriaďovania sa [moci]. V *Marjam príbehov* som úlohu moci študovala z perspektívy ženského rozprávania, ktoré je tradičným nástrojom rozrušovania patriarchálneho diskurzu, ktorý svojou subverzívnou povahou podmieľa.

Prácu dopĺňa úvodná kapitola, ktorá kontextualizuje fenomén ženskej tvorby¹⁷ v Libanone vo vojnovom a povojnovom období, pričom sa čitateľovi snaží priblížiť kultúrno-spoločenské a literárne „podhubie“ skúmaného obdobia, ako aj prácu niektorých ďalších libanonských spisovateľiek, ktoré do výberu z rozsahových

16 Pre bližšie nahliadnutie do problematiky pozri napr. štúdiu Širīn Abū an-Nadža „An-niswija al-ʿarabija: mawāqif wa mumārasāt“ [Arabský feminizmus: postoje a prax]. ABŪ AN-NADŽA, ŠIRĪN. „An-niswija al-ʿarabija: mawāqif wa mumārasāt.“ In *ALIF: Journal of Comparative Poetics*, Vol. 40 (Mapping New Directions in the Humanities), 2020.

17 V posledných rokoch vznikli aj v našom prostredí viaceré práce prispievajúce k rozpracovaniu rodovo orientovaného literárnovedného výskumu v arabskej modernej literatúre. Ide predovšetkým o dizertačnú prácu Zuzany Pristašovej nazvanú *Hrdinka/antihrdinka v modernej arabskej ženskej próze* (2021), či dizertačnú prácu Silvie el-Helo venovanú zobrazeniu ženy v súčasnej jordánskej poviedke (2006). V roku 2020 vyšla tiež monografia Kataríny Beškovej s názvom *Súčasná egyptská literatúra: Dystópia, cenzúra a Arabská jar*, v ktorej autorka pri svojom výbere z diel súčasnej egyptskej literatúry, zobrazujúcich udalosti Arabskej jari, uplatňuje rodovo vyvážený prístup a predstavuje viacero egyptských autoriek reflektujúcich udalosti revolučného, ako aj porevolučného obdobia. V roku 2017 bola tiež vydaná publikácia popredného českého orientalistu Františka Ondráša, venovaná zrodu a vývinu arabského románu v rokoch 1830–1930, s názvom *Arabský román: Vznik a vývoj uměleckého žánru*, kde sa autor venuje tiež predstaveniu tvorby jednej z priekopníckych postáv arabskej ženskej románovej spisby, Zajnab Fawwáz.

dôvodov nemohli byť zaradené. Okrem už spomínaných diel arabských literárnych vedcov a vedkýň som v nej čerpala predovšetkým z práce Miriam Cooke, venovanej tvorbe libanonských spisovateľiek, ktorá vznikla počas prvých siedmich rokov vojnového konfliktu. Nenahraditeľným zdrojom pri aktualizácii pôvodného materiálu dizertačnej práce a pri jeho pretavení do knižnej podoby bola brilantná štúdia Felixa Langa¹⁸ z roku 2016, nazvaná *The Lebanese Post-Civil War Novel: Memory, Trauma and Capital*, v ktorej autor pri svojej analýze vývinu libanonského povojnového románu vychádza z teórie literárneho poľa francúzskeho sociológa Pierra Bourdieua¹⁹.

V neposlednom rade nemožno poprieť, že i táto monografia je „ženským“ textom. V snahe poukázať na jeho špecifiká, tak ako vystupovali z textov – diel, ktoré boli predmetom môjho skúmania, som preto na niektorých miestach tieto postupy nielenže zdôraznila a opísala ich, ale ich aj názorne uplatňovala priamo v texte svojho výkladu. Ide najmä o princípy intertextuality a kruhovosti. Na niektorých miestach v kapitole *Marjam príbehov* využívam preto *kurzívku*, ktorou napomáham usúvzťažňovaniu pojmov, poukazujem na ich zmnožovanie, naznačujem prieniky zamýšľaných i nevedomých významov a zvýrazňujem pojmy, ktoré predstavujú začiatok nových textových sietí. V podkapitole „Úskoky žien“ čiastočne imitujem kompozičný princíp *Tisíc a jednej noci*, ktorou sa autorka inšpirovala pri tvorbe svojho diela, pričom jednotlivé podkapitoly usporadúvam do „venca“ rozprávání.

Poznámka k transkripcii

Prepisy z arabského jazyka sa riadia zásadami vedeckej transkripcie (napr. *Brill's Simple Arabic Transliteration System*), využívam však tiež znaky a diakritické znamienka, ktoré sa používajú na prepis foném v slovenskom jazyku. V súlade s tým vybrané spoluhlásky, ktorých výslovnosť je viac-menej totožná s výslovnosťou daných spoluhlások v slovenčine (ش, ج a خ), prepisujem ako **š**, **dž** a **ch**. *Tā' marbūtu* prepisujem na konci slova ako *a*, ak je však dané slovo súčasťou genitívneho spojenia, prepisujem ju ako *-at*.

V práci uplatňujem asimiláciu určitého člena v kontexte „slnečných“ spoluhlások. Neprepisujem slová, ktoré sú v slovenčine udomácnené v žurnalistickej praxi (alaviti, šíiti), alebo slová, ktorých slovenská podoba je zachytená v slovníkoch a kodifikačných príručkách (napr. Korán, islam a ďalšie). Rovnako postupujem v prípade miestnych názvov (Káhira, Bejrút, Damask), pokiaľ nie sú súčasťou bibliografického odkazu na dielo, ktoré bolo vydané v arabských krajinách.

18 LANG, FELIX. *The Lebanese Post-Civil War Novel: Memory, Trauma and Capital*. London; New York: Palgrave Macmillan, 2016.

19 Pozri tiež: BOURDIEU, PIERRE. *The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature*. Edited by Randal Johnson. New York: Columbia University Press, 1993. BOURDIEU, PIERRE. *Pravidla umění: Vznik a struktura literárního pole*. Prekl. Petr Dyttr a Petr Kyloušek. Brno: Host, 2010.

PodĎakovanie

Tento priestor by som rada využila na poďakovanie všetkým, ktorí rôznym spôsobom prispeli k vzniku tejto publikácie.

Moja vĎaka patrí predovšetkým profesorovi Jánovi Paulinymu (1939–2021), školiteľovi mojej dizertačnej práce, ktorého odborné vedenie a cenné rady boli pre vznik tejto publikácie nesmiernym prínosom. Vážim si najmä jeho pochopenie a láskavý prístup, ktorý prejavil zakaždým, keď sa objavili nejaké prekážky. Jeho pútavé rozprávania a úprimná láska k arabskému svetu a jeho obyvateľom prebudili v mojom vnútri záujem o orientálne príbehy, ako aj túžbu spoznávať blízkovýchodnú kultúru a jej nositeľov. Rada by som sa tiež poďakovala Jozefovi Vrabčekovi za jeho podporu a nenahraditeľnú pomoc v záverečných fázach písania dizertačnej práce, z ktorej súčasná monografia vychádza. Poďakovanie patrí aj Jane Hollej za prínosné a inšpiratívne diskusie počas mojich študijných i výskumných pobytov v Káhire a takisto za záverečné čítanie pôvodnej (dizertačnej) práce. Z celého srdca ďakujem Zarehovi Mossessianovi, ktorý bol pre mňa nevyčerpateľným zdrojom pokoja, nadhľadu a inšpirácie. Úprimne ďakujem tiež recenzentom Kataríne Beškovej zo Slovenskej akadémie vied a Františkovi Ondrášovi z Univerzity Karlovej v Prahe za ich láskavé rady a konštruktívnu kritiku, ako aj kolegyniam z Ústavu klasických štúdií Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity Irene Radovej a Katarine Petrovičovej, ktoré mi ako prvé vnukli myšlienku vydať prácu knižne a vĎaka ktorým sa mi tento zámer podarilo doviesť do úspešného konca. V neposlednom rade moja vĎaka patrí mojim rodičom za ich nekonečnú trpezlivosť a podporu.